

ANDERS BJÖRCK:

Per Albin och Palme

Anders Isakssons bok om Per Albin Hanssons väg fram till partisprängningen 1917 tecknar porträttet av en ung man med försumbart kort verksamhet i normalt yrkesliv, men som med stor målmedvetenhet såg till att han fick vad han ansåg sig vara värd. Även de numera så rosade äldre socialdemokraterna synes ha varit materialister.

Anders Isakssons bok om Per Albin Hanssons unga år har i svensk press huvudsakligen rönt uppmärksamhet för det pikanta avslöjandet att bokens huvudperson i praktiken höll sig med två hustur. Sådant säljer bra men skymmer lätt andra ting.

Per Albins tid har ganska länge stått i ett förklarat skimmer, också bland borgerliga. Gösta Bohman har vid ett par tillfällen återopat Per Albin som stöd för sina åsikter. Tanken har naturligtvis varit att uppnå kontrastverkan mot en annan av socialdemokratins stora P, nämligen Palme.

Visst är också kontrasterna slående när det gäller personernas gärning som statsminister. Även om Palmes ännu ej är avslutad förefaller det mindre sannolikt att han en gång av såväl socialdemokrater som borgerlighet skall betraktas med de försonande blickar som kommit Per Albin till del.

Isakssons bok skildrar den unge Per Albins väg till makten fram till partisprängningen 1917. Här finns alltså inget om hans verksamhet som statsråd, statsminister eller partiledare. I boken är han den unge SSU-aren och partitidningsredaktören på väg uppåt även om vägen ingalunda är spikrak.

Politisk "broiler"

På modernt tidningsspråk skulle han väl närmast kallas för en politisk broiler. Hans verksamhet i normalt yrkesliv var försumbart kort. Politiken var för honom en självklar livsuppgift.

Men hela tiden var han en jordnära person. Hans bidrag till den socialistiska idéutvecklingen har inte lämnat några

Anders Björck är riksdagsman för Moderata Samlingspartiet sedan 1969.

spår efter sig. Han tyckte om att syssla med praktiska ting. Redan i unga år betraktades han som litet av en pamp.

Han var också om sig och kring sig när det gällde de egna förmånerna och arbetsvillkoren. Han kom från ett fattigt hem och visste att pengar var en knapphetsvara. Kontrasten mot Palme är här uppenbar.

Undan för undan såg han till så att han fick vad han ansåg sig vara värd. 1920 nådde han som chef för partiorganet Social-Demokraten 12000 kr i årslön, mer än tre gånger så mycket som lönen för en kvalificerad industriarbetare.

Per Albins bidrag till den socialistiska idéutvecklingen har inte lämnat några spår efter sig.

Den tidens socialdemokrati hade ännu en bra bit kvar till rollen som statsbärande parti. En av de viktigaste ämnena i partiets rådslag var den sk ministerfrågan. Skulle partiet över huvud taget delta i en regering där det finns en borgerlig majoritet? Det är ett långt steg från denna frågetällning till Per Albins roll som statsminister i en samlingsregering och hans tankar 1945 på en permanent sådan.

Partiet var vid denna tid ett kämpande parti. Man var på det klara med att framtidsutsikterna var goda för den socialdemokratiska rörelsen men inom partiet var meningarna delade om hur partiets kurs skulle stakas ut och hur makten när den väl var vunnit skulle brukas. Partisprängningen 1917 blev ett logiskt slut på denna strid.

Stora krav ställdes då på partiets medlemmar. Prenumerationsavgiften för den nystartade Arbetet i Malmö var 4 kr per år, motsvarande en månadshyra för Per Albins föräldrar. Men medlemmarna ställde upp.

De socialdemokratiska tidningarnas roll

Denna offervillighet fick följderna att många socialdemokratiska tidningar såg dagens ljus. Tidningar är kanske inte det rätta ordet. De startades inte för att förmedla nyheter enligt normala värderingar utan för att vara partiapparaten förlängda arm. Isakssons bok visar att de socialdemokratiska tidningarna sköttes lika dåligt då som nu.

Den offervillighet som drev fram de många socialdemokratiska tidningsprojekten finns inte i dag. Nu är det staten som via ett generöst presstöd går in och betalar. Ironiskt nog är just Arbetet den mest understödda tidningen och Malmö den ort i Sverige där presstödspengarna rullar mest.

Just tidningarna var för Per Albin en naturlig språngbräda. Han var inte ensam om detta. Han tillhörde den socialdemokratiska grupp som lade grunden till det som fram till 1970-talet var mycket vanligt inom socialdemokratin – att partipressens redaktörer också skulle väljas in i riksdagen.

Däri finner vi ett skäl till att den interna debatten inom socialdemokratin oftast varit dålig, att partiet allt som oftast anklagats för att lägga grunden till pampfasoner, för att ömtåliga ting icke kommit fram i ljuset. Det har helt enkelt saknats fora. Att föra debatten i den egna partikontrollerade pressen har inte

gått, att föra den i borgerliga tidningar har betraktats som förräderi.

Just därför blev makten över den egna partipressen så viktig. Det bråkades och voterades om även lägre poster på de socialdemokratiska tidningarna. För ingen ifrågasatte att partiet skulle tillsätta sådana poster efter partipolitiska meriter. Att journalistisk kompetens skulle vara avgörande föresvävade ingen.

Men på denna tid slogs man ordentligt inom socialdemokratin. Kampen mellan Branting och Zäta Höglund och deras respektive falanger var hård. Nu sitter vi inne med facit i handen. Men för den unge Per Albin gällde det att kryssa försiktigt för att inte göra sig omöjlig för all framtid. Han blev en skicklig taktiker. Nu hjälpte det inte alltid. Zäta Höglund lyckades få bort honom från ungdomsförbundets ledning. Men Per Albin skulle komma tillbaka starkt.

Striden inom partiet

Partikongressen 1917 har kallats "en städning i partiets hus".

Den socialdemokratiska historieskrivningen vill numera göra den till en upprensningsaktion i syfte att slå vakt om en reformistisk linje. Men så enkelt var det inte. Utgången var ingalunda klar. De personliga motsättningarna spelade betydande roll.

Numera skulle väl knappast en sådan strid inom socialdemokratin kunna äga rum. Bråk av det slag som då ägde rum skulle kunna leda till något som 1917 års män inte behövde bekymra sig om – nämligen förlusten av den politiska makten i stat, landsting och kommuner.

Däri ligger den stora skillnaden. Soci-

aldemokratin var då inte ett statsbärande parti och ideologiska skillnader betydde mera än antalet riksdagsmandat. Man hade inga statsråd att draga försorg om. Det fanns ingen ofantlig partibyråkrati att ta hänsyn till.

En ideologisk strid som allvarligt skulle riskera det socialdemokratiska etablissemangets positioner på olika nivåer är i dag en omöjlighet. Den som försökte något sådant skulle raskt tvingas göra avbön. Moderna exempel finns.

Nu ogillar man voteringar, persondiskussioner och strid. Partikongresserna är i alla avseenden välregisserade föreställningar. Ve den som likt Maj-Britt Theorin för några år sedan lyckas välta ett viktigt partistyrselförslag. Sådant får bara inte förekomma.

Isakssons bok visar att de socialdemokratiska tidningarna sköttes lika dåligt då som nu.

Med Per Albin Hansson infördes också den apostoliska successionen vad gäller partiledarna. Till Erlanders fördel underströks att Per Albin hade nämnt honom som sin efterträdare. Palme var Erlanders utkorade kronprins. När det är dags igen kommer säkert en kandidat att lyftas fram i rampljuset, utsedd av den innersta cirkeln och de facto vald långt innan det formella beslutet tas av partikongressen.

Landsfader och förvaltare

Per Albin förborgerligades rejält under sin tid som statsminister. Han tonade

fram som en vänlig landsfader, som föga umgicks med sina partivänner efter arbetsdagens slut utan som föredrog ett borgerligt umgänge. Detta var verklighet långt innan andra världskrigets utbrott tvingade fram en nationell samling över partigränserna.

Socialdemokratin var då inte ett statsbärande parti och ideologiska skillnader betydde mera än antalet riksdagsmandat.

Kanske hade de många striderna inom partiet i hans ungdom fått honom att in-

stinktvt avsky bråk. Men mera troligt är att han förvandlades till en förvaltare. Partiet hade vunnit mycket under 1930-talet och det gällde att förvalta segrarna på ett betryggande sätt. Per Albin insåg klart – till skillnad från Palme – att socialistiska äventyr som tex löntagarfonder skulle vara farligt.

Det är alltid vanskligt att dra bestämda slutsatser av hur en uppväxtmiljö påverkar en människa. Viljan att extrapolera är ibland alltför stor. Men nog vågar man gissa att Per Albin lade lärdomarna från de stormiga åren inom socialdemokratin på minnet. Hans kryssande mellan olika partifraktioner och personer blev en god träning inför de påfrestningar Sverige skulle uppleva under andra världskriget med Per Albin vid rodret.